

Хрест поміж липами

Осип Маковей

ХРЕСТ ПОМІЖ ЛИПАМИ

Була служба божа для війська в полі за бойовим фронтом. Гарне місце вибрали на сю годину. Військо стояло на зеленій леваді. За левадою був потік і дубовий ліс. Перед військом піднімався лагідно спадастий горб, і на тім горбі росли чотири старі липи. Поміж липами стояв високий дубовий хрест з різьбленим розп'яттям під дашком. Різьба була майже природної величини, грубо тесана, тільки лице Христа виявляло несказаний біль. Це було добре видно, коли літнє ранішнє сонце кинуло між липи кілька снопів проміння саме на стать і голову Христа. Проміння ломилося в листі і тремтіло — і навколо Христа творився ясний золотисто-зелений німб.

Під хрестом був престіл для богослужіння, а ближче до війська — амвон, замаєний зеленню. Довкола престолу сиділа старшина на кріслах і лавках, принесених з недалекої ліс-ничівки, а нижче на леваді стояли мовчки відділи війська.

Тихе богослужіння скінчилося скоро. Сонце світило, оркестра грала побожні хорали, зелений ліс гомонів незвичайною луною, далеко відзивалися гармати,— був настрої зовсім інший, як у церквах.

Священик вийшов на амвон і сказав проповідь. Коротко, остро, по-воєнному. Маєш служити цісареві і боронити вітчизну. Це діло богоугодне, і за нього жде тебе нагорода на цім і на тім світі. Твій обов'язок приймати спокійно слабості, голод, холод, невігоди, каліцтво і, коли треба, то смерть. На те ти присягав цісареві. Смерть вояка на війні — чесна і славна; жертва потрібна для загального добра.

Потім промовив з горбка старий генерал по-німецьки і по-чеськи, щоб його розуміли всі німці і слов'яни його дивізії. Говорив ще остріше, як священик, мов прикази видавав. Пригадав славу цісаря з ласки божої і пресвітлої династії, божу опіку над народами його величності, обов'язок вояка вмерти — і закінчив окликом на честь цісаря: "Hoch! hoch! hoch!" Військо скрикнуло три рази те саме, а ліс повторив ще кілька разів: "Ох! ох! ох!" Оркестра заграла "Гімн народів", у котрім народи молилися не за себе, тільки за цісаря.

Всі віддавали честь і слухали музику. Оркестра втихала, а військо ще слухало і ждало. Настала дивна хвилина, котрої ніхто не сподівався. Здавалося, вже богослужінню кінець, а тут хтось з амвона знову говорить. Голос чути щораз виразніше і голосніше. Якесь прозора стать, мов з ефіру, стоїть на амвоні подібна до Ісуса з хреста, тільки в білій одежі, позолоченій промінням сонця. На хресті між липами в тіні не видно вже розп'яття, зате з амвона чути виразно м'який і добрий, але втомлений голос:

— Правду кажу вам, що коли б ви уживали стільки розуму, сили і заходів на те, щоби добро творити, стільки розуму, сили і заходів спотребуєте на те, щоби зло творити, то був би рай на землі.

А ви творите зло і ще молитесь бога, щоби вам помагав зло творити.

Ви забули, що він отець небесний, і зробили з нього царя небесного, опікуна для ваших земських царів і панів, а не бідних і нещасних.

Просите його, щоби він допоміг вам покорити і під ноги взяти всякого врага і супостата, і забуваєте притім, що враги і супостати такі ж його діти, як і ви.

Він у вас пан і бог німецький, австрійський, англійський, французький, російський — а не однаково добрий бог усіх людей на землі.

І здається вам, що ви молитвами і музиками прихилите його на— свою сторону, щоби він вас вивищив, а других скривдив.

Горе вам, лицемірні учителі правди божої! Ви слуги земських царів і багатців, а не отця небесного!

Нічого ви не навчили ні великих, ні малих, хоч уже вчите майже дві тисячі літ.

Одних благословите на розбій, а других навчаєте коритися і терпіти, щоби розбійникам було добре.

А отець небесний не хоче ні розбоїв, ні терпіння людей, тільки хоче, щоби ви жили між собою, як добрі діти доброго батька. Амінь!

Голос затих. Ніхто не міг уявити собі, що це було, чи справді голос якогось чоловіка, чи внутрішній голос совісті у кожного,— це впало на душу слухачів якось так несподівано і перелетіло так скоро, як часом образ довгого життя, що за одну хвилину в пам'яті можна його переглянути. Всі мовби збудилися спросоння, у котрім чули цілком ясно чийсь голос, тільки не знали певно чий.

Тепер тільки зауважили всі, що в повітрі далеко гудів літак. Ад'ютант вибіг на горбок розглянувся і вернувся скоренько до генерала.

— В ліс! — скрикнув генерал.

По кількох хвилинах усе військо було в лісі, а літак перелетів високо і спокійно понад горбком, чотирма липами і самітним хрестом поміж ними. Маленькі пташенята ховаються так перед половиною у терня... Бідні люде, що створили собі бога на свою подобу!